

MITÄHÄN SE KANSA TAHTOO?

Kansanäänestyskomitean taannoin julkistama mietintö herätti julkisuudessa melko vähän keskustelua. Yleensä mietintöä pidettiin ehdotuksissaan suhteellisen varovaisena. Yleinen käsitys on, että Suomessa aika on kypsä kansanäänestyksen käyttöönotolle. Mistä tämä käsitys on tullut, on vaikeampi osoittaa. Uskokaamme, että käsitys on oikea. Niin ainakin komitea on tehnyt. Mietinnöstä esitetyissä lausunnoissa, joista tässä numerossa julkaisemme prof. Ilkka Heiskasen laatiman, on paljolti arvosteltu sitä, ettei komitea suosittele kansanaloitteen käyttöönottoa. Tähän arvosteluun onkin helppo yhtyä. Kyllähän se, mitä kansa vastaa, määräytyy pitkälti sen mukaan, mitä ja erityisesti miten kansalta kysytään. On selvää, että kansanäänestyksestä voidaan pahalla tahdolla tehdä pelkkää ilveilyä. Näin on asian laita erityisesti silloin, kun kansalta vaaditaan vastauksia kysymyksiin, joihin kannan ottaminen vaatii tieteellistä ja/tai teknistä erikoistietämystä ollakseen missään järkevässä mielessä edes vastaus tehtyyn kysymykseen.

Edustuksellisen demokratian eittämätön etu on siinä, että valituilla päättäjillä on periaatteessa mahdollisuus hankkia kaikki se tausta- ja erikoistieto, jota todella punnittu kannanotto edellyttää. Kansalaisilla taas on tilaisuus tarkkailla valitsemiensa edustajien kannanottoja ja muodostaa oma kantansa edustajistaan. Jos päättäjät siirtävät todella hankalat ja seurauksiltaan laajakantoiset asiat systemaattisesti kansanäänestykseen, voi vaikuttimena olla yhtä hyvin vastuun pakoilu kuin usko siihen, että vain kansa suoraan äänestämällä ylhäältä annetuista vaihtoehdoista »löytää» oikean ratkaisun.

Huolimatta näistä hieman skeptisistä näkökannoista ei ole syytä kokonaan torjua ajatusta kansanäänestyksestä edes ilman kansanaloiteinstituutiota. Olihan 1930-luvulla käyty kieltolakikansanäänestys ilmeisesti varsin onnistunut tapa selvittää kansan tahto. Olennaista on kuitenkin se, kuka päättää, mitä kansalta kysytään, miten kysymykset formuloidaan ja miten äänestyksen tulos tulkitaan. Viimeksi mainittu on täysin sivuutettu kansanäänestyskomitean mietinnössä ja sitä seuranneessa keskustelussa. Se ansaitsee ehkä sen vuoksi tulla hieman laajemmin käsitellyksi. Jos näet tulkinta ei ole onnistunut, ei kai kansanäänestyskään voi ketään hyödyttää, tai sitten hyötyjät voivat käyttää instituutiota kansan manipulointiin.

Jos kaikki keskeiset yhteiskunnallisen päätöksenteon ongelmat voitaisiin aina esittää jaa—ei -dikotomiana, niin tulkinnan vaikeuksia ei juuri ilmenisi äänestyksen lopputuloksen osalta. Kun kuitenkin on epäiltävissä, että jotkut asiat ovat hieman vivahteikkaampia, joudutaan varautumaan esimerkiksi seuraavan tyyppisiin tilanteisiin. Kansa on jakautunut kolmen toisensa poissulkevan vaihtoehdon a, b ja c suhteen kolmeen mielipideryhmään siten, että 45 % äänestäjistä pitää vaihtoehtoa a parhaana, vaihtoehtoa c toiseksi parhaana ja vaihtoehtoa b huonoimpana. Toisen mielipideryhmän paremmuusjärjestys on

bca. Tämä ryhmä käsittää 30 % äänestäjistä. Loput 25 % taas katsovat järjestyksen olevan cba. Tilanne näyttää siis seuraavalta:

45 %	30 %	25 %
a	b	c
c	c	b
b	a	a

Tässä tilanteessa on hyviä perusteita pitää *mitä hyvänsä* yksikäsitteistä vaihtoehtoa — siis joko a:ta, b:tä tai c:tä — kansan tahdon mukaisena valintana. On nimittäin olemassa kolme erilaista voittokriteeriä — kukin sinänsä tiettyssä mielessä järkeviä — jotka kukin spesifioivat eri voittajan. Pluraliteettiäänestyksen voittokriteeri spesifioisi a:n, koska sillä on eniten ensimmäisiä paremmuusjärjestyssijoja, ts. useimmat äänestäjät pitävät sitä parhaana vaihtoehtona. Pluraliteettikarsintamenettely taas päättyisi b:hen, sillä koska millään vaihtoehdolla ei ole yli 50 %:a ensimmäisistä sijoista, rajoitettaisiin tässä menettelyssä tarkastelu »toisella kierroksella» kahteen eniten ensi sijoja saaneeseen vaihtoehtoon, siis a:han ja b:hen. Tällöin b voittaisi kuvitellulla toisella kierroksella, koska ne 25 % äänestäjistä, joille c oli paras vaihtoehto, pitävät b:tä parempana kuin a. Kolmas voittokriteeri taas vaatii, että vain sellainen vaihtoehto, joka kansan enemmistön mielestä on parempi kuin mikä muu vaihtoehto tahansa, on kansan mielestä paras. Tässä tapauksessa tämä kriteeri vaatisi c:n valintaa, sehän on enemmistön mielestä parempi kuin a (55 vs. 45 %) ja parempi kuin b (70 % vs. 30 %). Siis kolme vaihtoehtoa, kolme kriteeriä ja kolme eri voittajavaihtoehtoa. Kuitenkin kansa on koko ajan pitänyt päänsä, ts. mielipiteet eri vaihtoehtojen paremmuudesta eivät ole muuttuneet kriteerejä vaihdeltaessa. Mitähän kansa siis tässä oikein tahtoo? Voimme tietysti toivoa, ettei tällaisia tilanteita tule vastaan, vaan aina yli 50 % kansasta pitää samaa vaihtoehtoa parhaana. Silloinhan em. kriteerit päättyvät kaikki samaan lopputulokseen. Mutta valitettavasti ongelmia ei yleensä voi toivomalla poistaa. Miettikäämme siis myös kansan tahdon tulkintaa yleiseltä kannalta.

Turussa joulukuun 26 päivänä 1983

Hannu Nurmi